

ERTL PÉTER

A platóni lélekfelosztás egy Petrarca-zsoltárversben (6, 9)

A tanulmány Francesco Petrarca 6. zsoltárának első kilenc versét elemzi, rámutatva, hogy Cicero Tusculumi eszmecseréjének egyik passzusa (1, 10, 20) kulcsfontosságú a 9. vers értelmezéséhez.¹

Kulcsszavak: Petrarca-zsoltárok, Cicero, platóni lélekfelosztás

Petrarca hét zsoltárának 20–21. századi kiadástörténete be nem fejezett vállalkozások, kudarcok és részsikerek sorozata. Giuseppe De Luca, akit a Petrarca műveinek nemzeti kiadásáért felelős bizottság nem sokkal Remigio Sabbadini 1934-ben bekövetkezett halála után bízott meg azzal, hogy készítse el a költő zsoltárainak, imádságainak és összes glosszáinak kritikai kiadását, nem tudott megbirkózni a kétségkívül túlméretezett feladattal. Bár a zsoltárok mintegy 90 szövegtervét vette számba s közülük 30 kézirat szövegét hasonlította össze, nemhogy magát a művet, de még kutatásai részeredményeit sem publikálta.²

A kutatók így évtizedeken keresztül Henry Cochin 1929-es kiadására támaszkodtak, amely a latin szöveget alapvetően egyetlen kézirat, a luzerni Zentralbibliothek S 20 4° jelzetű pergamentekercse alapján közölte.³ A különleges formátumú, díszes kivitelezésű, a Viscontiak címeivel ellátott kézirat fontosságára Francesco Novati hívta fel először a figyelmet: az ő feltételezése szerint a tekercs nem sokkal 1350 után, Petrarca felügyelete alatt, valószínűleg Gian Galeazzo Visconti számára

¹ A tanulmány az NKFI FK 146414 számú pályázat támogatásával készült.

² A nemzeti összkiadás történetéről, sikereiről és kudarcairól ld. BERTÉ (2004: 117–150), DE LUCA befejezetlen szövegkiadásáról ld. COPPINI (1996a) és COPPINI (1996b).

³ COCHIN (1929); a tekercs legújabb leírását ld. COPPINI (2010: 17–18).

készült, következésképpen ez lenne a legtekintélyesebb forrás a Petrarca-zsoltárok végleges szövegének rekonstrukciójához.⁴ A fenti megállapításokat nem vitatva, alig néhány korrekcióval Cochinchin szövegét közölte újra Guido Martellotti egy 1951-ben megjelent népszerű antológiában, amelybe három zsoltár került be a hétből (1, 4, 6);⁵ és nem távolodtak el jelentősen a francia kiadástól a későbbi szöveggondozók sem.⁶

A jelenleg mértékadónak számító, a *Petrarca del centenario* sorozat keretében 2010-ben megjelent kiadásban Donatella Coppini a szöveghagyomány 138 kéziratát sorolja fel, de végül Cochinchinhoz hasonlóan ő is a luzerni tekercs szövegét reprodukálja, lábjegyzetben közölve a párizsi Bibliothèque nationale de France Lat. 1063 és a Biblioteca Apostolica Vaticana Vat. lat. 6400 jelzetű kódexeinek néhány eltérő olvasatát, amelyekről azt feltételezi, hogy korábbi szövegállapotot tükröző szerzői variánsok lehetnek.⁷

Továbbra sem áll tehát rendelkezésünkre kritikai igényű kiadás, és több fontos kérdésre nincs megnyugtató válaszunk. Vincenzo Fera joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy a szöveghagyományozódás története gyakorlatilag feltáratlan, a luzerni kézirat elsőbbségét megalapozó érvek nem kikezdehetetlenek, a mű datálásának kérdése mindmáig megoldatlan,⁸ és az esetleges átdolgozásokról sincs biztos adatunk: a Coppini által szerzői variánsoknak vélt olvasatok részben szövegromlásnak, részben pedig annak tulajdoníthatók, hogy a Petrarca-zsoltárokat később liturgikus célokra adaptálhatták. Fera meggyőző érveket hoz fel annak alátámasztására is, hogy a mű eredeti címe *Psalmi mei VII* (Hét zsoltár-

⁴ NOVATI (1904).

⁵ NERI et al. (1951: 835–845; 866).

⁶ GIGLIUCCI (1997), Erwin RAUNER (2004) egy 1839-es latin-német nyomtatványt vett alapul, de szem előtt tartotta COCHIN kiadását, valamint egy prágai és egy salzburgi kézirat variánsait is.

⁷ COPPINI (2010), különösen (2010: 12–21), vö. COPPINI (2005).

⁸ Arnaldo FORESTI (1977) 1342–1343-ra datálta, Guido MARTELLOTTI (1983) szerint 1347 a *terminus post quem*, és valószínűleg ennél nem sokkal későbbre, talán 1348-ra tehető a zsoltárok keletkezési ideje; az 1330–1340-es évek fordulóján született más Petrarca-művekkel való összecsengések miatt Donatella COPPINI (2010: 12) hajlik arra, hogy korai datálást fogadjon el; ez utóbbit vitatja és inkább MARTELLOTTI javaslatát tartja irányadónak FERA (2013: 120 és 4. jz).

rom) volt, nem pedig a modern kiadásokban a luzerni tekercs alapján általánosan használt *Psalmi penitentiales* (Bűnbánati zsoltárok).⁹

E hiányosságok és megoldatlan problémák ellenére az említett kiadások viszonylag megbízható szöveget kínálnak a mű tanulmányozásához, és párhuzamos fordítás mellett több-kevesebb jegyzettel is segítik az értelmezést. A legbőkezűbb e tekintetben Roberto Gigliucci, aki jegyzeteiben számos bibliai, patrisztikus és klasszikus reminiscenciára, illetve hasonló megfogalmazású Petrarca-szöveghelyre hívja fel a figyelmet.¹⁰

Bár a közvetlen vagy közvetett modellek hiánytalan azonosítása szinte lehetetlen vállalkozás, néhány esetben az utalások felfejtése elengedhetetlen az adott passzus értelmezéséhez.¹¹ Szolgáljon erre példaként a Csehy Zoltán költői ihletettséggű fordításában magyarul is olvasható 6. zsoltár első szakasza, azon belül is elsősorban a 9. vers.¹²

A zsoltárt nyitó képben az elbeszélőt – az egyszerűség kedvéért nevezük Petrarcanak – ostromgyűrűbe zárva, védekezésre képtelenül, halálfélelemtől reszkette pillantjuk meg:

(1) Circumvallarunt me inimici mei, perurgentes me cuspidemultiplici.

(2) Obtorpui infelix et contremui vehementer. Horror mortis superastitit michi.

(1) Körbekerítették engem az ellenségeim, számtalan gerellyel támadtak ellenem.

(2) Bénultan s boldogtalanul reszkettek tagjaim: a halál félelme vett erőt rajtam.

Az ellenségeitől vagy más gyötrelmektől szorongatott ember panasza több bibliai zsoltárversben is olvasható,¹³ ugyanakkor Petrarca az ost-

⁹ FERA (2012), különösen (2012: 9–33), vö. FERA (2013: 119–120).

¹⁰ GIGLIUCCI (1997: 60–81).

¹¹ A 2. zsoltár 10–11. verse kapcsán ld. FERA (2013) inspiráló tanulmányát.

¹² CSEHY (2004: 148–149); a 6. zsoltárt a továbbiakban magyarul mindig innen, a latin szöveget COPPINI (2010) kiadása alapján idézem. A hét Petrarca-zsoltárnak a Festetics-kódexben olvasható, 1494 előtti magyar fordításáról ld. SZÖRÉNYI (2016).

¹³ Ps 16, 9; 17, 5–6; 55, 3; 114, 3; stb. A Bibliára mindig a Vulgata tagolása szerint, az alábbi kiadás alapján hivatkozom: HETZENAUER (1922).

romlottság állapotának kifejezésére és a menekülés lehetetlenségének hangsúlyozására egy katonai szakkifejezést, a *circumvallare* ('körülsáncol', 'bekerítő sánccal, ostromművekkel vesz körül') igét használja.¹⁴ Ez a Bibliában mindössze egy helyen,¹⁵ a klasszikus latin irodalomban azonban gyakran előfordul,¹⁶ a „humanizmus atyja” pedig könnyedén és magától értetődően kombinálja a két hagyományt személyes, vallásos jellegű írásaiban is.¹⁷

A következő versekben Petrarca több bibliai szöveghelyet is megidéz:¹⁸

(3) Incubui in baculum meum et dixi: ecce perferam, nec succumbam.

(4) Non respexi ad orientem, nec unde debueram auxilium expectavi, nec sicut dignum fuerat speravi.

(5) Propterea firmamentum cui innixus eram me destituit repente et ego pronus in terram sum prostratus.

(3) Botomra hajoltam és ezt mondtam: lám, szembeszállhatok, és nem maradok majd alul.

(4) Keletre nem néztem, s oda se, honnan segítséget kellett volna remélnem, nem bizakodtam, miként illett volna.

(5) Ezért gyámolom, amire támaszkodhattam, hirtelen semmi lett, és a porba zuhantam.

Az 5. versben a *firmamentum* ('támasz', 'erősség', Csehynél 'gyámolom') a 3. vers *baculum* ('bot') szavára utal vissza. A háttérben mindkét esetben két, egymástól alig különböző bibliai passzus sejlik fel, amelyek plasztikus képe szerint a gyenge nádpálcára nem lehet támaszkodni: *an speras in baculo arundineo atque confracto Aegypto, super quem, si incubuerit homo, comminutus ingreditur manum eius, et perforabit eam?* (IVRg 18, 21), illetve: *Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Aegyptum:*

¹⁴ A *circumvallatió*ról ld. LEVITHAN (2013: 63–65).

¹⁵ Is 29, 2: *Et circumvallabo Ariel*, vö. Lc 19, 43: *et circumdabunt te inimici tui vallo*.

¹⁶ A Petrarca számára is ismert művek közül ld. például Caes. *BCiv.* 3, 43, 2; *BGal.* 7, 11, 1; 7, 17, 1; 7, 44, 4; Cic. *Att.* 9, 12, 1; Liv. 3, 28, 8; 10, 35, 12 és 15; 25, 22, 10; 25, 23, 1; Ter. *Ad.* 302–303 (ahol az ige átvitt értelemben szerepel); stb.

¹⁷ Vö. ERTL (2018: 48, 3. jz).

¹⁸ A 4. vershez ld. Ps 26, 14; Bar 4, 36 és 5, 5; IIMcc 15, 7.

cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, et perforabit eam (Is 36, 6).¹⁹ Petrarca tehát, állítása szerint, a valóban erős támasz, Isten helyett²⁰ a saját erejében és csalfa segítségben bízott, amely végül cserbenhagyta, mint ahogyan a nádszálvékony bot eltörik az ember súlya alatt, minek következtében ő a földre zuhant.²¹

Miután túl későn eszmélt rá gyöngeségére, s önteltségében elbukott,²² estében rablók támadták meg,²³ akik kifosztották és kegyetlenül helybenhagyták:

(6) Agnovi cadens quam debiliter stetissem. Predones insultarunt corruenti;

(7) spoliarunt me divitiis multis, quesitis michi de longinquo, tabe et cruore deformarunt me;

(8) vulneribus gravissimis confecerunt me, semianimem ac nudum reliquerunt in deserto;

(9) caput et pectus meum transfixerunt, sed subter precordia mea debachati sunt acerbius.

(6) Estemben éreztem, mily gyöngén is álltam. Rablók vetették magukat megroppant testemre.

(7) Hosszasan gyűjtögetett kincseimtől megfosztottak. Kórsággal és vérrel mocskoltak engemet.

(8) Iszonyú sebeket ejtettek énrajtam. Félholtan, pucéran hagytak a pusztában.

(9) Fejemet, mellemet döfték át, de leginkább szívemet gyötörték kéjelegve.

¹⁹ A szövegkapcsolatot erősíti a 3. vers *incubui* és az 5. vers *innixus eram* igéje, vö. IVRg 18, 21: *super quem, si incubuerit homo*, és Is 36, 6: *cui si innixus fuerit homo*.

²⁰ Istenről mint támaszról (*firmamentum*) ld. IIRg 22, 19; Ps 17, 3; 24, 14; 70, 3; Sir 34, 19; stb.

²¹ Az Ószövetségben a *pronus in terram* szókapcsolat általában a félelemmel teljes hódolat, imádat jeleként értelmezett földre borulást fejezi ki, vö. Gn 19, 1; 33, 3; 48, 12; Ex 34, 8; Nm 22, 31; Jos 5, 15 stb., Petrarca azonban az Istentől eltávolodott ember bukását írja le vele; vö. GIGLIUCCI (1997: 75, 3. jz).

²² Vö. ICor 10, 12: *Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat*.

²³ A 6. vers *insultarunt corruenti* kifejezése távoli Ovidius-reminiscencia lehet, ld. *Tr.* 2, 571: *nec mihi credibile est quemquam insultasse iacenti*; mértékadó kiadás: BARRIE HALL (1995).

A rablótámadás leírása egyrészt az irgalmas samaritánus történetének elejét juttathatja eszünkbe,²⁴ másrészt – talán Seneca nyomán – a gyönyöröknek a lélek elleni támadását szimbolizálja.²⁵ Halvány reminiscenciánál több rejlik azonban a 9. versben, amely egyes szavaival távolról megidézi ugyan Krisztus passióját²⁶ és a vértanútörténeteket is,²⁷ összességében azonban egy elsőre meglepő szöveghelyre, a *Tusculumi eszmecsere* egyik passzusára (*Tusc.* 1, 10, 20) utal, ahol Cicero röviden összefoglalja Platón gondolatait a lélek három részéről és azoknak a testben való elhelyezkedéséről:

[Xenokratész] Mestere, Platón, három részre osztotta a lelket. Ezek közül az uralkodót, azaz az értelmet, a fejbe helyezte, mint várba. A másik kettőt, a haragot és a vágyat, ennek rendelte alá, helyüket elkülönítve: a haragot a mellben, a vágyat a rekeszizom alatt helyezte el.²⁸

Petrarca könyvtárában legalább négy olyan kódex volt, amelyek a *Tusculumi eszmecsere*t (is) tartalmazták: egy mára elveszett példány, amelynek szövegét a 14. század második felében átmásolták a madridi Biblioteca Nacional de España 9116 jelzetű kéziratába (= M), a lapszélekre gondosan átírva Petrarca glosszáit is,²⁹ a híres troyes-i Cicero (Médiathèque du Grand Troyes, 552-2 [= T]),³⁰ valamint a párizsi Bibliothèque nationale de France, Lat. 5802 (= P) és a római Biblioteca Nazionale Centrale Vitt. Em. 1632 jelzetű kódexei.³¹ Mivel csak a római kódexben

²⁴ Lc 10, 30, amelyre GIGLIUCCI (1997: 75, 5. jz) is hivatkozik.

²⁵ Vö. Sen. *Lucil.* 51, 13, amely passzust idézi Petrarca a *De remediis utriusque fortune*ben is: *Rem.* 2, 109, 7–8, ERTL–LENGYEL (2019: 162).

²⁶ Krisztusnak töviskoszorút nyomtak a fejébe (*capiti*), kereszthalála után pedig lándzsával szúrták át (*transfixerunt*) az oldalát; vö. Io 19, 2 és 33–37.

²⁷ Roberto GIGLIUCCI (1997: 75, 6. jz) megjegyzi, hogy a vértanútörténetekben a *debauchor*, *debauchari* ('kitombolja, kidühöngi magát') ige gyakran fejezi ki a hóhérok féktelen kegyetlenkedését.

²⁸ A passzust VEKERDI József fordításában idézem: VEKERDI (2004: 22).

²⁹ REYNOLDS (1992: 22–26), REYNOLDS (1995).

³⁰ REFE (2016), további hivatkozásokkal.

³¹ Előbbiről ld. BERTÉ (2011: X–XI, XVI–XVIII), utóbbiról RIZZO (1996).

találunk glosszát a *Tusculanae* fent magyar fordításban idézett passzusa mellett, a latin eredetit e kéziratból írom át (ff. 2v–3r):

Eius doctor Plato triplicem finxit animam [animum *ed.*], cuius principatum, id est rationem, in capite sicut in arce posuit, et duas partes separare [parere *ed.*] voluit, iram et cupiditatem, quas locis discluit: iram in pectore, cupiditatem subter precordia locavit.³²

A görög filozófus nevét Petrarca a lakonikus *Plato* széljegyzettel emelte ki a bal margón (f. 3r). A római kódex többi glosszájához hasonlóan azonban ez is a hét zsoltár valószínűsíthető keletkezési idejénél későbbre, az 1350-es évek közepére datálható,³³ a többi kézirat pedig nem tartalmaz bejegyzést a *Tusculanae* szóban forgó passzusa mellett (M, f. 104r; P, f. 150ra; T, f. 150va), így egyikük sem hozható közvetlen filológiai kapcsolatba a 6. zsoltár 9. versével. Nincs ebben semmi meglepő: gyakran a jól memorizált, sűrűn idézett szöveghelyek mellett nem találunk semmilyen figyelmes olvasásra, feldolgozásra utaló írásos nyomot Petrarca ránk maradt könyveinek lapjain.³⁴ A zsoltárvers *caput – pectus – subter precordia* hármasa azonban kétségbevonhatatlanul utal a Cicero-passzusra és az ott röviden ismertetett platóni lélekfelosztásra,³⁵ amelyre Petrarca több más művében is kitér.

Az 1352-ben írt *Familiars* 12, 14-ben két magas rangú nápolyi tisztviselő, Giovanni Barrili és Niccolò Acciaiuoli viszályát igyekszik elsimítani, buzdítva Barrilit, hogy törekedjen békességre. Emlékezteti őt, hogy Platón azért helyezte az értelmet a fejbe, hogy az onnan mintegy fellegvárból uralja a másik két lélekrészt, a haragot és a vágyat. Ahol viszont a szenvedélyek – különösen a nyugalmat megzavaró harag – dominálnak, ott az értelem fénye megfogyatkozik, és a lélek sötétségbe borul.³⁶

³² Mértékadó kiadás: POHLENZ (2008).

³³ RIZZO (1996: 81–86), vö. RIZZO (2016).

³⁴ Vö. FEO (1998: 257).

³⁵ A 6. zsoltár szövegének kiadói közül csak Guido MARTELLOTTI (NERI et al. [1951: 843, *ad loc.*]) és Roberto GIGLIUCCI (1997: 75, 6. jz) hivatkoznak jegyzeteikben a *Tusculanaera*, de kizárólag a *subter precordia* kifejezés forrásaként.

³⁶ *Fam.* 12, 14, 2–5, vö. 19, 10, 5 (Guido Settéhez, 1358); a *Familiars* mértékadó kiadása: ROSSI–BOSCO (1933–1942).

Hasonló szellemben idézi fel a platóni lélekfelosztást Augustinus a *Secretum* 2. könyvében,³⁷ intve beszélgetőpartnerét, Franciscust – Petrarca alteregóját –, hogy óvakodjon a haragtól és a lélek egyéb indulataitól. Ennek kapcsán Franciscus ismerteti saját, egyedi meglátását Vergilius sorainak (*Aen.* 1, 52–63) allegorikus értelméről,³⁸ amelyre Petrarca visszatér majd az 1365 körül Federico d’Arezzóhoz írt *Seniles* 4, 5-ben is. E sajátos interpretáció szerint az eposzban említett szelek a harag és a vágyak rohamát szimbolizálják; a zord barlangok, amelyekbe a szelek be vannak zárva, az ember mellének és a rekeszizom alatti, alhasi részének, vagyis a platóni felosztás szerint a harag és a vágyak lakhelyének felelnek meg; a szelek ura, Aeolus (Aiolosz) pedig a fejben lakozó értelem, amely féken tartja a lélek haragos és élvhajász indulatait.³⁹

A 9. vers mögött rejő Cicero-passzus tehát kulcsot kínál a zoltárszakasz értelmezéséhez, vagy legalábbis egy lehetséges olvasatához: amikor a költő elfordult Istentől, elvesztette valódi, szilárd támaszát. Azonnal megtámadták a szenvedélyek, s lelkének egésze kárt szenvedett: az értelem nem tudta többé megfékezni a lélek egyéb részeit, így a harag és – mindenekelőtt – a (szerelmi) vágy⁴⁰ halálos sebeket ejtettek rajta, vagyis a kárhozat felé taszították.⁴¹

A fordítók közül csak a latin eredetit szinte szó szerint olaszra ültető Guido Martellotti próbálta hűen visszaadni *caput, pectus* és *subter precordia* hármasát,⁴² a többiek a harmadik testtájat a szívvel, a szív mélyével

³⁷ A dialógus datálását illetően a kutatók többsége ma Francisco RICO véleményét fogadja el, aki 1347 és 1353 közé teszi a mű keletkezését, ld. RICO (1974), különösen (1974: 3–16; 453–535).

³⁸ *Secr.* 2, FENZI (1992: 192–196), magyarul LÁZÁR (1999: 80–81).

³⁹ *Sen.* 4, 5, 21–23, mértékadó kiadás: RIZZO–BERTÉ (2006). Petrarca allegorikus *Aeneis*-értelmezéséről ld. FEO (1988: 72–74), FENZI (2004).

⁴⁰ A *Fam.* 12, 14, 2-ben és a *Secr.* 2-ben (FENZI [1992: 194]) Petrarca a cicerói *cupiditast* a *concupiscentia* szóra cseréli.

⁴¹ Érdemes megjegyezni, hogy Petrarca az utókorhoz írt, végül befejezetlenül maradt levelében is a bujaság és a harag bűnében marasztalja el magát: *Post.* 12–13 és 15, REFE (2014: 4), magyarul KARDOS (1963: 121).

⁴² NERI et al. (1951: 843): *Trafissero il mio capo ed il petto; ma sotto i miei precordi più acerbamente sfogarono la loro rabbia.*

vagy a szív alatti résszel azonosították.⁴³ Kétségtelen, hogy nem könnyű úgy megőrizni a platóni-cicerói *subter precordia* eredeti jelentését ('a rekeszizom alatt'), hogy ne szakadjunk el túlzottan a Petrarca-zsoltárok alapszókincsét adó bibliai nyelvezettől,⁴⁴ és ne törjük meg a szöveg imádság jellegét.⁴⁵ De mivel a *Tusculanae*-passzus kulcsfontosságú a 9. vers értelmezéséhez, a 6. zsoltár jövőbeli fordítói nem tehetik meg, hogy ne nézzenek szembe a problémával.

Források

- BARRIE HALL 1995 J. BARRIE HALL (ed.), *P. Ovidi Nasonis Tristia*, Stuttgart – Leipzig, 1995.
- COCHIN 1929 H. COCHIN (éd.), *Pétrarque: Les Psaumes pénitentioux*, Paris, 1929.
- COPPINI 2010 D. COPPINI (a cura di), *Francesco Petrarca: Psalmi penitentiales. Orationes*, Firenze, 2010.
- CSEHY 2004 CSEHY Z. (vál., ford.), *Francesco Petrarca: Orpheusz lantja, Dávid hárfája. Válogatás Petrarca latin nyelvű költészetéből*, Pozsony, 2004.
- ERTL–LENGYEL 2019 ERTL P. – LENGYEL R., *Petrarca a hét főbűnről: De remediis utriusque fortune, II 104–110*, *Antikvitás és Reneszánsz*, 3 (2019), 145–182. DOI: <https://doi.org/10.14232/antikren.2019.3.145-182>.
- FENZI 1992 E. FENZI (a cura di), *Francesco Petrarca: Il mio segreto*, Milano, 1992.
- GIGLIUCCI 1997 R. GIGLIUCCI (a cura di), *Francesco Petrarca: Salmi penitenziali*, Roma, 1997.
- HETZENAUER 1922 M. HETZENAUER (ed.), *Biblia Sacra Vulgatae editionis Sixti V Pont. Max. iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita*, Regensburg – Roma, 1922.
- KARDOS 1963 KARDOS T. (szerk.), *Dante, Petrarca, Boccaccio. Művészéletrajzok*, Budapest, 1963.
- LÁZÁR 1999 LÁZÁR I. D. (ford.), *Francesco Petrarca: Kétségeim titkos küzdelme (Secretum)*, Szeged, 1999.

⁴³ COCHIN (1929: 71): *Ils ont transpercé ma tête et ma poitrine; mais c'est au fond de mon coeur qu'ils ont fait rage plus cruellement*; GIGLIUCCI (1997: 53): *Trafissero il mio capo e il mio petto, ma sotto il cuore hanno infierito*; RAUNER (2004: 29), aki egy 1839-ben névtelenül megjelent német fordítást közöl újra: *Mein Haupt und meine Brust verletzten sie, doch grausamer durchstießen sie mein Herz*; COPPINI (2010: 41): *mi trafissero il capo e il petto, ma più crudelmente infuriarono nel mio cuore*.

⁴⁴ A *praecordia* szó a Vulgatában ritkán szerepel (Sap 4, 14 és 8, 21; Sir 11, 32 és 33, 5; Is 26, 9), általában 'benső', 'belső részek', 'belső szervek' jelentésben.

⁴⁵ Vö. CSEHY (2004: 143).

- NERI et al. 1951 F. NERI – G. MARTELLOTTI – E. BIANCHI – N. SAPEGNO (a cura di), *Francesco Petrarca: Rime, Trionfi e poesie latine*, Milano – Napoli, 1951.
- POHLENZ 2008 M. POHLENZ (ed.), *M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia*, fasc. 44, *Tusculanae disputationes*, Berlin – New York, 2008 (ed. stereotypa editionis prioris, 1918).
- RAUNER 2004 E. RAUNER (Hrsg.), *Francesco Petrarca Psalmen und Gebete*, Augsburg, 2004.
- REFE 2014 L. REFE, *I fragmenta dell'epistola Ad posteritatem di Francesco Petrarca*, Messina, 2014.
- RIZZO–BERTÉ 2006 S. RIZZO – M. BERTÉ (a cura di), *Francesco Petrarca: Res seniles. Libri I–IV*, Firenze, 2006.
- ROSSI–BOSCO 1933–1942 V. ROSSI – U. BOSCO (a cura di), *Francesco Petrarca: Le Familiari*, voll. 1–4, Firenze, 1933–1942.
- VEKERDI 2004 VEKERDI J. (ford.), *Marcus Tullius Cicero: Tusculumi eszmecsere*, Budapest, 2004.

Felhasznált irodalom

- BERTÉ 2004 M. BERTÉ, «Intendami chi può». *Il sogno del Petrarca nazionale nelle ricorrenze dall'unità d'Italia a oggi. Luoghi, tempi e forme di un culto*, Roma, 2004.
- BERTÉ 2011 M. BERTÉ, *Introduzione*, in: M. Berté, *Petrarca lettore di Svetonio*, Messina, 2011, VII–LXXX.
- COPPINI 1996a D. COPPINI, *Don Giuseppe De Luca e l'incompiuta edizione dei Salmi penitenziali del Petrarca*, in: G. Albanese – R. Bessi et al., *Il Petrarca latino e le origini dell'umanesimo. Atti del Convegno internazionale (Firenze, 19–22 maggio 1991)*, Firenze, 1996, 413–435.
- COPPINI 1996b D. COPPINI, *Giuseppe De Luca e l'edizione dei 'Salmi penitenziali' di Francesco Petrarca*, *Archivio italiano per la storia della pietà*, 9 (1996), 31–94.
- COPPINI 2005 D. COPPINI, «Luce una nec integra»: *Sulla composizione dei Salmi penitenziali del Petrarca*, in: F. Corner – C. M. Monti – P. G. Schmidt (a cura di), *Margarita amicorum. Studi di cultura europea per Agostino Sottili*, Milano, 2005, I, 221–231.
DOI: <https://doi.org/10.1400/52091>.
- ERTL 2018 P. ERTL, *Problemi ecdotici ed esegetici in epistole del Petrarca*, *Studi medievali e umanistici*, 16 (2018), 39–75.
DOI: <https://doi.org/10.1400/275327>.
- FENZI 2004 E. FENZI, *Petrarca hermeneutikája: szabadság és igazság között. A Sen. 4. 5 levél kapcsán*, Lengyel Réka (ford.), *Helikon*, 50 (2004), 96–135.

- FEO 1988 M. FEO, *Petrarca, Francesco*, in: F. Della Corte (dir.), *Enciclopedia Virgiliana*, IV, Roma, 1988, 53–78.
- FEO 1998 M. FEO, «*Sì che pare a' lor vivagni*». *Il dialogo col libro da Dante a Montaigne*, in: V. Fera – M. Martelli (a cura di), *Agnolo Poliziano poeta scrittore filologo. Atti del Convegno Internazionale di Studi (Montepulciano, 3–6 novembre 1994)*, Firenze, 1998, 245–294.
- FERA 2012 V. FERA, *Petrarca e la poetica dell'incultum*, *Studi medievali e umanistici*, 10 (2012), 9–87. DOI: <https://doi.org/10.1400/230994>.
- FERA 2013 V. FERA, *Testo e gestualità. Un versetto penitenziale del Petrarca*, *Quaderni veneti*, 2 (2013), 119–128. DOI: <http://doi.org/10.14277/1724-188X/QV-2-1/2-13-14>.
- FORESTI 1977 A. FORESTI, *Il grande penitente*, in: A. Foresti, *Aneddoti della vita di Francesco Petrarca*, Padova, 1977², 115–119.
- LEVITHAN 2013 J. LEVITHAN, *Roman Siege Warfare*, Ann Arbor, 2013.
- MARTELOTTI 1983 G. MARTELOTTI, *Sui Salmi penitenziali*, in: G. Martellotti, *Scritti petrarcheschi*, Padova, 1983, 263–264.
- NOVATI 1904 F. NOVATI, *Un esemplare Visconteo dei Psalmi poenitentiales del Petrarca*, in: A. Annoni – H. Cochin et al., *F. Petrarca e la Lombardia*, Milano, 1904, 203–215.
- REFE 2016 L. REFE, *Petrarch and the Reading of Cicero's De natura deorum in the ms. 552-2 of the Médiathèque du Grand Troyes*, in: G. Manuwald (ed.), *The Afterlife of Cicero*, London, 2016, 17–29.
- REYNOLDS 1992 L. D. REYNOLDS, *The transmission of the «De finibus»*, *Italia medioevale e umanistica*, 35 (1992), 1–30.
- REYNOLDS 1995 L. D. REYNOLDS, *Petrarch and the Renaissance Corpus of Cicero's philosophica*, in: O. Pecere – M. D. Reeve (ed.), *Formative Stages of Classical Traditions: Latin Texts from Antiquity to the Renaissance*, Spoleto, 1995, 409–433.
- RICO 1974 F. RICO, *Vida u obra de Petrarca I, Lectura del Secretum*, Padova, 1974.
- RIZZO 1996 S. RIZZO, *Un nuovo codice delle Tusculanae dalla biblioteca del Petrarca*, *Ciceroniana*, 9 (1996), 75–104.
- RIZZO 2016 S. RIZZO, *Il copista di un codice petrarchesco delle Tusculanae: filologia vs paleografia*, in: R. Black – J. Kraye – L. Nuvoloni (ed.), *Palaeography, Manuscript Illumination and Humanism in Renaissance Italy: Studies in Memory of A. C. de la Mare*, London, 2016, 335–343.
- SZÖRÉNYI 2016 SZÖRÉNYI L., *A Festetics-kódex Petrarca-fordításai a költőre vonatkozó újabb kutatások fényében. (Vázlat)*, in: Nyerges J. – Verók A. – Zvara E. (szerk.), *MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára*, Budapest, 2016, 680–691.

Plato's Division of Soul in Petrarch's Psalm 6, 9

The aim of this study is to analyse the first nine verses of Petrarch's Psalm 6, emphasising the importance of a passage from Cicero's Tusculanae disputationes (1, 10, 20) for the interpretation of verse 9.

Keywords: Petrarch's Psalms, Cicero, Plato's division of soul